

Nr. 3, vol. 1.

1937.

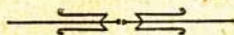
ŽVAIGŽDĖ - The STAR.

A LITHUANIAN QUARTERLY PUBLICATION, PUBLISHED BY A. MILUKAS & CO. AT 3654 RICHMOND STREET, PHILADELPHIA, PA. YEARLY SUBSCRIPTION \$2.00, SINGLE COPY 50c.

Liepos m. == July, 1937

Entered as second class matter at the Philadelphia Post Office under Act of March 3, 1879.

PRANAICIŲ JULĖS IŠLEISTOS KNYGOS:

Amerikos Lietuvių Pirmieji Profesjonai ir	
Kronika (Kun. A. Miluko paskaitos) tomas I.	\$2.50
" " " " " " " " " " "	
tomas II.	2.00
Amerikos Lietuvių Kronika (Kun. A. Miluko) _____	3.00
"Aušros" Pirmųjų Numerių fotografijos _____	.50
"Aušros" 50 metų Sukaktuvės _____	.50
Apie kun. Adomą Grinevičių (Kun. A. Miluko) _____	.10
Daktaras Petras Matulaitis. (Kun. A. Miluko) _____	.25
Delko mūsų katalikiškoji spauda silpnutė _____	.10
Iš Kelionės po Europą ir Aziją (Pranaičių Julės)	3.00
Kun. Dr. M. Gustaitis (Kun. A. Miluko) _____	.15
Kun. J. Balvačo (Geručio) Laiškai _____	.50
Kun. Silvestras Gimžauskas. (Kun. A. Miluko) _____	.10
Kun. A. Kaupo Laiškai _____	.50
Kun. Martynas Sederavičius ir Jo padėjėjai _____	.50
Kun. A. Miluko Darbuotė (1890-1930) _____	.50
Kun. Kazimieras Jaunius (Kun. A. Miluko) _____	.10
Kun. A. Staniukyno Laiškai _____	.50
Laisvosios Lietuvos Atlankyto (Pranaičių Julės) _____	2.50
Lietuvių Tautos Istorija. (Kun. A. Jusaičio) _____	.75
Lourdes'o šv. P. Marijos Mėnuo (Pranaičių Julės)	.50
"Motinėlis" Draugija (Kun. A. Miluko) _____	.50
Ne Mieste Laimė. (Pranaičių Julės vertimas) _____	1.00
Laiškai iš Ispanijos (Pranaičių Julės) _____	1.00
Petras Kriaučiūnas (Kun. A. Miluko) _____	.15
"Spaudos Laisvės ir Amerikos Lietuvių Organizuotės Sukaktuvės" (Su daugybe iliustracijų ir doku- mentų fotografijų). Audeklo apdarais su aukso antspauda _____	6.00
Seinų Seminarija ir Lietuvos Aabudimas _____	.30
Viešnagė Šeštokuose. (Pranaičių Julės) _____	2.00
Vyskupo Valančiaus Darbai (Kun. A. Miluko) _____	.50
"Žvaigždės" ir jos leidinių paminėjimas _____	.50
Gegužės m. 7 diena (Spaudos atgav. 30 m. sukaktuvėse)	50c.
30 m. Spaudą Atgavus (Aušros fotografijos) _____	2.50

„ŽVAIGŽDĖ“--BERTAININIS ŽURNALAS.

DVIDEŠIMTI DU METU buvusi savaitiniu laikraščiu „ŽVAIGŽDĖ“. Tris metus ėjusi kaip mėnesinis žurnalas, nuo 1925 m. eina kaip bertaininis žurnalas leidžiamas A. Milukas & Co. B-vės iš Philadelphia, Pa. 3654 Richmond Str. Pavienių „Žvaigždės“ knygų kaina 50 centų, metams prenumerata 2 dol.

LIEPOS M. — JULY 1937 M.

AMERIKOS LIETUVIAI XIX SIMTMETYJE.

NUO REDAKCIJOS.

Talpindami ir šiame „Zvaigždės“ numeryje kelis straipsnelius iš „Amerikos Lietuviai XIX Amžiuje“ veikalo, turime padėkoti p. V. Ambrozevičiui (Newarke) ir kitiems, kurie suteikė papildančios medžiagos „Pirmųjų 15 metų Kronikai“ pereitame „Zvaigždės“ numeryje. Ir toliaus prašome visų, ką ras šį tą taisytino, tenešykštauja suteikti žinių.

Zvaigždės Redakcija.

AMERIKOS LIETUVIAI XIX ŠIMTMETYJE.

VII. "Aušra" Apie "Gazietą Lietuvišką" ir Septintosios Dešimties Amerikiečius Lietuvius.

Šeštąjį šitų knygų skyrių—"Pirmųjų 15 metų Kroniką," spaudon prirengęs, skalčiau keliose vietose kartu su "Gromatomis iš Amerikos" 1885 m. "Aušroje. Nevlėnas klausytojas—bendraleidėjas patarė ir tąjį "Aušros" raštą perspausdinti, nes "retas kas gali šiandien prieiti prie tų—1885 m. 'Aušros' kompletų." Pilnai tam patarimui pritariau. Pakeltus tvarką, šiame septintame skyriuje bus perpasakojimas to, ką rašė "Aušra" apie "Gazietą Lietuvišką" ir septintos dešimties amerikiečius lietuvius.

"...N. 1 'Gazietos Lietuviškos' rašto pašvęsto dėl 'Lietuvninkų Amerikoje' pasiskelbė svetui subatoje 16 d. rugpiūčio 1879 m. Naujame Jorke. Pirmame numeryje randame gana ilgą įžangą, kurios įtalpa sutrumpinta tokį parodo turinti kanduolį. Mes visi palikdami savo gimtinę, mažu ant visados, turėjome verksmingą širdį. Juk ir šiandien visi tebelaukiame išliuosavimo savo tėvynės nuo deguto, kuriuomi per šimtą metų prisigėrusi buvo. Gana mūs brolių galšo kariaunose ir namėj—tikėjimą perseklojant. Mes-gi Amerikoje esame laisvūs, užtai galime įsitaisyti ir laikraštį, kurs mus sulygintų su kitomis tautomis; o tai juk 1) ir mums išelviams garbę padarys, kad svetur išmokę skaityti ir sunkiai dirbdami darbus įgyjome dvasišką įrankį, ir 2) mes čia gausime pamokinimą, tapsime akylesneis, nes daugiau patirsime žinių... Susitarę išlaikyti liet. spaustuvę, kuri jums ketina paslūsti maldų knygas, raštą

šv., istoriją, aprašą žemės ir visokias pasakas. Ant galo 3) mes galėsime broliams namon parsiusiti raštus iš taip toli ir jiems pasigirti, kad Amerikoje niekas neuždraus mums nei spaudinti nei skaityti naudingus raštus... Senovės gadynėje lalkydavo žmogų tamsybėje dėlto, kad dirbtų kaip jautis jungė, o tas biednas darbininkas neturėdamas jokio apšvietimo mislijo, kad taip turi būti, kad Dievas tam tik jį sutvėrė, bet aš sakau priešingai, taip neturi būti ir negali būti, žmogus kožnas yra suvertas vienaip ir visi turi tą pačią vailią ir tiesą...”

N. 3: Jonas Baisusis vargino savo žmones, “gyvus pluklu plovė, kalė ant polių (smaigščių), rankas, kojas kirto ir t. t., o tas biednas žmogus nepažindamas savo teisių visur pasidavė palankiai...”

N. 13: Mes lietuviai glauskimės prie lenkų, nes “visi esame išelviai iš tos pačios tėvynės... motina mūsų surišta kenčia nevalią...” Stengkimės! jai nešti globą “tikrai brolišką be jokio užvydėjimo ir prasivardžiavimo, kaip tai yra paprasta vadinai, tas poznančikas, tas mazoras, tas lietuvninkas, kitas vėl kitaip. O! ne, to nedarykime, netiešykime savo neprifeilių, stoldme visi kaip vienas ir pasakykime: esame lietuvninkais ir lenkais, esame visi broliais vienos motinos, tegul mačo persekiotojai, kad visi netiktai savo žemėje, bet ir svetimoje šalyje vieni kitiems paduodame ranką...” (p. 27-29).

N 3-3-me tęsdamas savo recenziją “Aušros” korespondentas rašo apie paties “Gazietos Lietuviškos” redaktorius raštą—“Pradžia arba apie paėjimą narodo lietuviško.”

N. 6: Sunku* yra ką norint tikro pasakyti apie pradžią Lietuvų tautos; 10 amžliuje radę Lietuvius Lietu-

*Paliekame ir “Aušros” kelių puslapių statrašą.—Red.

voje rasztininkai ima įieszkoti ju senovės buveinę, bet patuolaik ją tikrai dar nesurado. Narsumas ir drąsa karėse puczia tautą Lietuvių, tikinczią į savo Perkuną, Kovą ir garbinanczią medžius, kalnus ir gyvates. Raszytojas atpasakoja žinomas ževerkas apie atėjimą Palemono ir apie pasiplėtimą giminės Dauszprungo ir kitu. Ant galo Lietuvel pasigavę ima į nagą Rusus ir viduržemiszkus Vokieczius. Ringaudas Vokieczius sutrupina pas Tiltagalę, Rusus pas Mogilną, o sukruzšęs Tutorius mirszta palikinas valdystę sunui Mindaugui. Szis atidavė savo broliams rusiszkasias žemes; brotai nei-gi sugundinti rįgiszkiu Vokiecziu užsimetė atsikratyti nuo dėdžio ir pasisziauszė priesz jį. Apspito Mindaugą prieszal isz visu pusiu, nės isz pietu griovėsi į Lietuviu szalį Danėlis galiciszskis, isz rytu brolvaikai Mindaugo, isz vakaru ir žiemio—Vokieczei. Mindaugas matydamas nebeiszspruksęs nuo didelios bėdos, priėmė kriksztą. Bet tai netiko kryžeiviams, kurie viena vale kaisziujo pirsztus į valdymą Mindaugo ir nuo jo ėmė dovanas.

N. 7: Kryžeivai iszdygo Palėstinoje, kada auropiszkos valdytės muszosi su netikėleis už pavaldymą szv. kapo Jeruzalėje. Tuos tai kryžeivius Konrados, kunigalksztis Mazavos, parsikvietė ant galavimo Lietuvos. Klabinant popėžiul daugybė žmoniu traukė muszti Lietuvininkus. Kad Mindaugui Lietuvą valdant begėdystė kryžeiviu sutirpo, žmonės visur sukilo priesz tą begėdiszką zokoną, kurs avies kailiu apsisiautęs buvo gyvu vilku. Lenkai (Ziemovitas, k-tis Mazavos) prisidėjo prie kryžeiviu, bet ties upę Durba 1281 m. gerai prasikiszo kryžokai. Kad isz lauko pusės karė gerai sekėsi, Lietuvel savytarpyje susivaržė ir tuomet tai tapė pasalei nužudytas Mindaugas su savo sunais. Rasztininkas toliaus eidamas į pėdas Norbuto pasakoja didelį jukinį, aullinkui Lietuvoje įvykusį, iki ant galo pasikelia Lietuvaris eirogaliszskis aplink 1291 m. Vokiecziams nevisai karė su Lietuvais

vyko, tiktai "latrunculi" ģpuldami graibstē, kā galējo, parubežēse. Viteniul, suni Liutavario, karē su Vokdeczels gerai sekēsi, jis iszgriovē pilī Skersniamunyje, Vokdecziu pastatyā.

Ī Vitenio vietā pastojō jo brolis Gediminas (o ne augintinis ar sunus, kalp klaidžel raszo M. T. ir daugumas kitu); szis perkēlē sostapilē isz Traku ģ Vilniu. Gediminui karēs gerai vyko: Vokieczius sugrumē, daug ģdē galvā Rusams (czia vėl M. T. klaidžei pasakoja apie ģēmimā Kyjavos ir daug kitu rusiszku szallu). Gediminas guodojo visus tikējimus, savo valkams leidē krisztitiesi, paguodē prekystē, leidē krikszczioniszkas bažnyczias statyti. M. T. ne teisingai pasakoja apie tal, kaip Gediminas pasiuntēs anas garsias apie savo norā gromatas imti kriksztā, nēs szlandien jau žinome aiszkei, kad tā norā ģbruko ģ anas gromatas zokoninkai gyvenantieje Vilniuje ir jas rasziusieje lotyniškai. Gediminas susidraugavo su Lokētku, Lenku karaliumi; Aldonā, jo dukterj, vedē Kazimēras Lokētkaitis. Apie tai nūgirde Vokieczel persigando.

N. 10: Kad Gediminas gavo galā gindamas tėvynē, Lietuva tapo padalyta ģ 7 dalls tarp jo sunu; bet neužilgo visā valdžią pasisavino Keistutis ir Algirdas ir skeudžel suduskino kryželivius pas žēžmarius. Tuom tarpu kilo skersakiavimas tarp Lietuviu ir Lenku. Kazimēras pagavo Valynlį ir Padalijā, bet Algirdas ir Keistutis "kaip vilkai plēszdami ir pustydami viskā" (!) atēmē atgal, kā Kazimēras buvo pacziupēs. Algirdas Padalijā gindamas sutrankē Tutorius pas Mēlinvandenj, užēj Krimā, Smalenskā. Tuokart vėl drāsel kryželivel iszoko ģ Lietuvā ir pagavo ģ nelaisvę Keistutj, bet tas neužilgo isz ten paspruko. Tuoni tarpu kryžokal sulaukē pagelbā isz Anglijos ir Italijos apgulē Kaunā ir ģj paēmē. Czia vėl su Lenkais tāsnyēs nesiliovē dēl anu rusiszkuju szallu. Tuodū kunigaiszeziu auksztai iszkēlē vardā Lietuvos.

Kiti rasztaļi apie Lietuviu praieitę pasirodo kaip kad tāsā to pirmojo. T. a. "Szlubas Jadvigos, Lenkų karalienės" (!), su Jagēla, k-cziū Lietuvos, ir sulanczyjimas Lietuvos su Lenkais."

N. 1: Kad Jadvyga mirus tēvui Liudvikui apēmē Lenku sostā, Jagēla pasigarsino jā noris vesti ir pats priēmēs kriksztā apkriksztysēs Lietuvā ir jā prillpdīsēs prie Lenkijos.

No. 2: Lenkams smarkel patiko tokie pažadal ir jte tuoļau nusiuntē pasiuntinius i Lietuvā ant susisznēkējimo. O Jadvyga, mylēdama austriszkj Viliu, labai raūkēsi, bet ant galo suderējo dēl gero tēvynēs nutēkēsenti už Jagēlos. Szis atvyko i Krokavā su daugybe lietuviszku ponu, ten apsikriksztyjo ir tapē apvainkuotas 1386 m. Ir kā jis Lietuvai gero padarēs? Tuoļaus ēmēs nalkinti (!) lietuviszkā tilkējimā ir kriksztyti bureis žmones, privillotus visokiais "kaspinals, poterlukais, žibuczeis dēl mergu ir moteriu," "czebatais ir kailineis." Pastatē Vilniuje ir kitur bažnyczias, pakēlē Andrēju Vasyliu i vyskupā. O Jadvyga pastatē "Kollegium" dēl apszvietimo Lietuviu ir pritaisymo i kuningystę (Pragoje), taipogi daug lilonbucziū dēl vargszu ļtaisē. Už tai Dievas atmokējēs jā rodydamas stebuklus (!), k. a. Bucziaus mēse vienas lilonis, kurj Jadvyga norējo gydyti, pragalszēs isz jos akū; o kitā sykj jā besimeldžiant priesz kryžiu Iszganytojas prakalbējēs (!).

Kitas tos pacziuos rugszties rasztas yra n. 9: Kazimēras Didelis (ažuot Didysis), Teisingu vadintas. Mirus Jagēlai, kad jo vienas sunus rado galā aplink mēstā Varnā, Lenkai kvietē antrājļ jo sunu, Kazimērā, ant sosto; tas ilgal atsīsakīnējo, bet po daugel "turgu ir barniu" nuvažlavēs i Krokavā apšivainikuodino 1447 m. Lenkai ant jo skundēsi už tai, kad jis perdēm Lietuvā myļis ir ten vis sēdīs, o Lietuvai rugojo, kad jis pavelyjo Lenkams aplmti tulus Lietuvos skriczius. Kazimēras, matal, norējēs, kad abidvi genti "gyventu kaip

viena." Namėj taip besibariant Turkal atėmė keturias szalls. Kazimėras ilgai kariavo kryžėivius, kurie skriaudė Pamarėnus; ant galo į 14 metų karės laimėta nuo kryžėiviu Pamarį, Varmiją ir kitas szallis, o likusieji kryžėiviu krasztai teko į užžiurėjimą Kazimėro. Besimuszant su kryžėiveis, žmonės Krokavoje supuolė nugalavo poną Tenczinską už tai, kad jis drįso apdaužyti vargužį kalvį. Tai pakėlė didelį piktumą tarp ponu, ir karalius turėjo skaudžei koroti mėsczjonis. Kazimėras buvo prasto budo, mėgo vargužius ir juos pats lan-kydavo. Apsakyta pasaka apie aną vargdienį, kuris priėmė į nakvynę persėitaisius karaliu; szis už tai neszō prie krikszto sunu ano vargszo; o kad vaikas paaugęs, atidavė jį į mokslus, į akadėmlją, kurią vaikis pabaigęs paliko kanauninku. Kita pasaka szneka, kaip nuskausti žmonės pasiguodė Kazimėrui, atkerszyja ponams tuomi, kad jiems akyse karaliaus iszkarszia kalį. Ant galo, kad Rokiczana, "gaspadinė" Kazimėro, nugriaudino namus vieno seno kareivio, tai sziam pasiguodžiant Kazimėras namus atstatydino ir nukaltusią Rokiczaną, kurią jis jau-jau tiekėsi vesęs atstatydino nuo savęs.

Isz tų rasztu matome, kad jie yra rasztyti vyru ne visai geral isztyrusiu praeigą musu tautos, ir lengvatikiu ir ne kritikiszku, visokia medega paduota kronikose ar kitose knįgose jiems tinka dėl pastatymo taip iszkilmingo praeitės rumo. Bet tas rumas gailu, kad papuosztas vien mažne pasakomis, stebuklais, o podraug iszkalszytas daugybe klaidu... (p. 76-79).

"Lietuviams pašnekėjęs apie jų praeitį"—tesia recenzentas—"M. Tvarauskas duoda tulas žinias ir apie gyvenimą lenkų..., sukrautas į "Vakarus po liepos..." N. 4, 5, 6, 8, 10 ir 13 daug pasakų apie Popelius, Vandas, Piastus ir k..."

* * *

Nuobodu jums klausytis tų visų plepaų, tad ir spaudoje nėra ko juos ištusiai pakartoti.

79-85 puolapiuose recenzentas perpasakoja raštus, „įtraukiančius („Gaz. L.“) į dalykus tikėjimo“: „Dovydas Žydų Karalius,“ „Persekiojimas Dioklecijono,“ „Rymiškas Kolosseum,“ ir k. pranciškono Zalco raštal „Sodoma ir Gomorra,“ Memento Mori,“ „Apie Bilijušus,“ „Žyvasis šv. Vyto“... Tų raštų turinį pakartodamas jis išmargina „Aušros“ lapus satyros ir sarkazmo sakiniais, taikomais netiek į „Gazietos Lietuviškos“ rašytojų nesąmones, kiek į tikinčiųjų įsitikinimus. Savo jaunų dienų liguisto pietizmo halucinacijas panaudoja stebūklams pajuokti. Anuomet—„Aušros“ laikais tie išvedžiojimai sukėlė nemaž sektantizmu persisunkusių ginčų, klegėsio... suardė ir aušrininkų vienybę. Pakartojimas jų tiktų vien jų autoriaus idiosinkrazel tyrinėti.

Tylėjimu pagerbkime šį vakarą ir visus Tvarausko plepalus apie Michaldos Karalienės pranašavimus, kurių perpasakojimu be reikalo užteršta 86 ir 87 1885 m. „Aušros“ puslapiai. Tokios pat pagarbos tesusilaukia šį vakarą ir lapai 88, 333 ir 334, kur pagartojama „Gazietos Lietuviškos“ posnavimas apie lenkų sapnus, jų baltąjį erelį, Lubomirą ir kitus niekus.

.....Mums, lyginal kaip ir „Aušros“ recenzentui įdomiaus bus pasiklaudyti apie anų dienų lietuvių atsinešimą į naują laikraštį—„Gazietą Lietuvišką,“ apie jų rūpesčius-vargus.

Esą, jau

“1-me ‘Gazietos Lietuviškos’ numeryje randame pradžugimą, kad atsirado lietuviškas laikraštis.

15 ems .....

Ura, ura! visi šaukia,

Tegul girdi visas svietas,

Kad mes susilaukēm
Skaityti lietuviškas gazietas.

(N1.)

Linksmaš dienas apturējom,

Kad "Gazietā" pareģējom,

Kuri kalpo saulē teka,

Tikrals žodžials ī mus šneka.

Mūsų senlai daug kentējo,

Nes nuo amžiu negirdējo,

Kas tai gazietā skaityti,

Apie viskā išmanyti.

O mes galim linksmāi šokti

Ir ant nieko neatboti,

Nes turim savo gudrybē:

Tai yra gazietos šviesybē.

(N2.)

* * *

Kad vienl taip džlaugēsī pamatē lietuviszkā laikrašči,
kiti ī jī skersai žiūrējo. Jau n. 4 rēdikas šneka apie
trikinimā jo darbu. Labiausē "du sziksšnosparniu" jau
nori suardyti pasisekimā, ir suvėlinē izleidimā ketvirto
numerio.

N. 6: jis szneka apie liežuviavimus pavydunu, kurie
norētu suēsti "Gaz. Lietuviszkā," tai taip daro "mas-
kolizski szpėgal."

N. 13: Lietuvininkai! mažai turiu skaitytoju, savo pl-
nįgus pridėdu ant laikraszczio. "Nesitikėjau, kad Lie-
tuvininkai taip yra atszalę ant skaitymo, nepameta sa-
vo senoviszko aklumo, kokiamē ju prosenēi ir senēi gy-
veno." "Per mokslā pasikēlē visos tautos ir numetē
jungā nuo savo sprandu." Musu-gi Lietuvei nē tik nē-
skaite laikraszczī, bet jī iszjuokia ir apdraudžia kitus,
kad jī nēskaitytu...., matal, kad yra papratē nuo
senēi buti po botagu ir kad kas jodytu ant sprando." No-

rėjau priesz svieta parodyti, jog yra lietuviszka tauta, bet Lietuveli atszalę miega. Kiti traukiasi į draugystes, eina turtingyn ir akylin, musu Lietuveli bėga vienas nuo kito, eina į karczlamą ar kortas musza, o knįgą skaityti jiems nėra laiko. O laikrasztis Lietuvai didelę naudą atgabentu, norint jis pradžioje yra silpnas “ne-lyginant kaip kudildis.” Jeigu nepadidės skalczius skaitytoju, turėsiu liautiesi iszleidinėjęs...

M. J. A. isz Szenadorio Pa. klausia n. 9, dėl ko Lietuveli taip yra atlėžę ir neskaito laikrasztį, “pasirodžiusį kalboje musu seniu ir proseniu”; ar tai jie pavirto į Lenkus, Anglus ir t. t. Ne! “ar tai butu tikėtinas daigtas, kad jauczlui numusztum ragus, o paskui jį kiaule vadintum”?! O vienok tokiu “jautuku” yra kurie sako: “Kam man tie laikraszczial”... kad skaitytum laikrasztį, tu palkas gudrinczlau, “tuojau stotum kitokiu, isznyktu tie tavo klydnus sapnai isz galvos ir ta gazleta iszgydytu tavę suželstą ir tavo puslau ipuvuslą iszminti”.... Visi slūskite pinigus, kas norite ir galite skaityti, už tai Lietuveli “apturėsime szlovę nuo visu tautu, kad mes, iszvaryti Maskolliaus, uždėjome savo rasztą lietuviszką tame valname Amėrikos kampe.....

H. Budiszauskas n. 13 sako: žiurėkite į žydus, Vokleczius ir kitus, kaip jie laikosi vienybėje, ir matome, kad jie eina augsztyn, bet ne žemyn, o mes tiktai kaip sargai velniszku darbu vienas kitą apsznekame, iszmin-tingesnels statomėsi vienas už kitą; nors daug iszma-nome.... laikykimėsi kupetoje, laikrasztis mus apszvies, o savo laiku sugrįžę į Lietuvą turėsime ką daug pasakyti, apszviesti ir pamokinti musu tamsybėje brollus.”

Isz Pittstono raszo n. 14 M. Kosziuba: butu buvę galima Lietuvoje įsisteigti laikrasztį, bet galima nebuvo nėko padaryti per Lenkus, brollus musu, už tai kad isz Lenku buvo visi valdonai ir laikė Lietuvą už tamsius ir mulkius; pateko Prusui Lietuva ir paskiaus Maskollui,

kuris ir dabar ją laiko ir vargina, mūsų tėvus, brolius.... ir neduoda jokio akims szviesumo.”.. Czia (Amėrikoje) įgiję laikraštį, neduokime jam prapult. Reikalinga yra mums lietuviszka spaustuvė, ji atmusz mums įvairias knygas, isz kuriu pasimokims musu vaikais....

Bet ir isz Auropos pasigarsino Lietuvininkai. T. a.: Jonas Szprunga isz Londono n. 7 raszo tarp kitu dalgtu: “Kada pamatėme jusu ‘Gazietą,’ rodosi, kad visas svietas atsimainė...” Netikėtas dėl musu yra tas rasztas, kuris, duok Dieve, kad užsilaikytu ir vaikszechiotu tarp musu broliu Lietuvininku po visą szvietą, neszdamas mums žines. Silpna yra toji gazėtukė, bet nedvyvai, suprantu pats, kad kožna yra sunki pradžia... Stengkimėsi tiktai iszlaikyti ją, kad galėtumėme priesz visą szvietą pasigirti su savo liet. gazėta... Kokia tai szlovė butu Lietuvininkams.... jau nėkas nedrįstu pasakyti, kad gyvename tamsybėje.

Į n. 11 raszo isz Paryžiaus “Cziuderiszkiu Mikalajus” (M. Akelaitis): Yra Prusuose keletas lietuviszku laikraszechiu, bet tie nori prusiszkius lietuvius paversti į Vokieczius; nemėgia juos skaityti tikri Lietuveli. Raszytojas baria “Gazėtą Lietuviszka” už neszvelnią kalbą, įmentimą daug svetimu žodžių ir stoką “telmos lietuviszkos rasztrėdos.” Kuną kaip szneka jis toliaus, svetimtauczei gali užmuszti, bet ne musu dvasę; mes tapę svetur liuosais mokėkime tą liuosybę naudoti “augindami ir didindami tą gražu rasztelį, paskirtą aplžvalgai Lietuviu kalbos, paprocziu ir budo. Bene įvelksime isztrėmėlei ant Amėrikos žemės įstatyti liet. draugystę, kuri taps sargybine lietuviszku daigtu. Ta draugystė, ta kuopa lietuviszka, kellaudama kellu gazėtos, pastatys lietuviszkas grinczias su lietuviszkomis kerceziomis ir iszkels liet. įkurtuves pagal senovės budą, ir liet. sodnai su obuoleis, gruszėmis, liepomis ir beržeis apgriesz liet. grinczias į liet. kaimus sustatytas. Isz

liet. kaimu iszaugs liet. valsčius ir pavieczel." Įgysime mēstą, pasistatysime liet. bažnyčią ir "mokinyčią," kur vaikai "perels liet. bylyną, supras liet. dalyną ir nerte nuners ing žinių žinyčią."—Lietuvel tur tiktai su Lietuvels tuoktiesi, nės "kokia motyna, tokie ir vaikai," tiktai gryni Lietuvei galės užlaikyti ir sargą sergėti" Lietuvėlę—tėviszkėlę. Laikytiesi drauge turi Lietuvei, Lenkai, Latvel ir Rutėnai (Baltarusel), nės tos gentės "sutaikē tarp savęs draugybę ir per ilgus amžius viename andvietyje gyvenimą vedē."

N. 5: Lietuvei Szenandorio Pa. (sakosī ēšą į 600) reikalauja Lietuviszko kunjgo, kurs pamokslą ir spavėdę atlikti galētu Lietuviszkai; tame dalyke taria busegerai reikalauēi nuo arcivyškupo; jeigu szis jų nelszklausys, reikētu garsintiesi pas kardinolą Naujame Jorkē, o ant galo reikiant pastekšę ir Rymą, "nės negalimas daigtas, kad taip žmonės gyventu." "Auginate vaikus, o kas isz jų bus, kas iszaugs, jeigu nebus iszmokinti tikėjimo? O kas juos mokins? tėvas yra tiktai svecziu namėje, o motyna neturi tiek laiko arba pati nemoka. Vletą tėvo ir motynos turi pavaduoti kunjgas ir atvesti į kelią, kuriuomū turi visą amžiu valkszczioti. O kur dabar turite kunjgą? Turite už tiesą, bet jus jo nesuprantate, o įsai jusu."

Naujo Jorko ir Bruklino Lietuvei n. 8 pagiria Szenandoriszkius už tai, kad padavē jau praszymą į kardinolą norėdami gauti Lietuvį kunjgą ir bijodami "į pagonius pavirsti"; jeigu-gi kardinolas juos panėkįšęs, tai szle padēšę nusiųsti savo žmogu į Rymą ant pasiguodimo pacziam popėžiui. Bariasi-gi ant Szenandoriszkiu, kurie klausō Lenku kunjgo draugystēs svz. Jurgio, nepriimancio juos į bažnyčią. "Nesuprantame, ko dēl tai taip yra, mums rodosī, kad svz. Jurgis lygel toks szventas kaip ir kiti, ak ne pagonis, kad butu į bažnyčią nepriimtas." O vienok jus jau įmokate pinigū ant ap-

mokėjimo skolu jo bažnyczlos. "Kiba jus, brolei mieli, isz proto iszėjote, smagenu neturite, duodate sav skurą nuo mėsu nutraukti, ak jau tas kunigas su savo szpėgais jums marszkinilus nuvilko, dabar dar nori ir skurą nulupti... Geras ir gražus tai yra davadas meilės Lenku kunigo į Lietuvius, ar jus tai nematote... Jus, brolei, nesiduokite, nusikrėskite nuo tu dulkiu, o elkite toliaus įieszkoti teisybės, o ten, kur jus atskiria, turite atsiskirti*

* * *

"Aušros" žodžius apie brolio Augustino velklą pakartojome penktame skyriuje—šių knygų p. 47 ir 48-me. Atkreipiū bet visų atyčią, jog "Aušros" recenzentas baigė savo raštą apie Amerikos lietuvius 79-ais metais sakymu: "Taip matome, jog lietuviai Amerikoje visiškai skidriasi nuo lenkų, norint lenkai norėtų, kad lietuviai glaustųsi prie jų. Tiktai vienybė tarp pačių lietuvių yra menka."

* * *

Ant sekančių puslapių 16 — 17 VIII Skyriuje, pakartojame paskui 1884 m. "Aušrą" (N4-5) A. Jurgelaičio raštą apie Amerikos lietuvius. Nors ne visame gerai informuoto autoriaus (pav., N. Y. ir šenadorio šv. Kazimiero draugijos) raštas šis bus įdomus ir mūsų skaitytojams.—Red.

* Rėdikas nuo savęs teisinasi: jį kiti paskaitysė už maskoliszką špėgą, kadangi jis talpinas rasztą, kurs parodo geismą skirti lietuvius nuo lenkų, bet jis nekalta, kad čia lenkai šelmystę daro; ją matydamas jis teisybę užtylėti negaljs, nors pats lenkas būdamas "trokštu kad vieni kitiems paduotų ranką ir gyventų kaip broliai vienos motinos."

LIUVOS
NACIONALINĖ
M. MAŽVYDO
B. IOTKA

II.

VIII. Antano Jurgelaičio antroji korespondencija "Aušroje" apie Amerikos Lietuvius.

"Jau daug lietuvių Amerikoje randasi nuo 20 metų. Ale kaip žmonės turi prastą apšvietimą, tai prastą sau naudą gal' padaryti. Pirmuose metuose lietuviai pribuvę į Ameriką, nuėję į anglių mainas ponystėj Pensylvanija greitai darbą gaudavo. Buvo tuomi tarpu labai geri laikai Amerikoje, ir uždirbdavo didelius pinigus. Taip jau vienas kitą atsikvietė ir vienas kitą gelbėjo kiek galėdami.—Ale mūsų broliai tamsūs būdami neišmanė, kaip būt galėję sau kokią kokią naudėlę padaryti. Nužemino ne viens save per valgius, macnius gėrimus ir neapdūmojo, kaip grašis sunkiai parėjo padaryti. Ale iš ilgo miego reikia kartą pastoti būvant tarp apšvietusių žmonių. Pamatė daugiaus reikalingų del savęs naudellų visuose atsitikimuose savo gyvenimo, ir taip radosi akilesnių mūsų brolių lietuvių, kurie storavojosi užvesti kokią organizaciją tarp savęs.—Tai pirmiausiai Pensylvanijos ponystėje Shenandoah-pilėje užsivedė broliškos pašalpos draugystė po vardu 'Švento Kazimiero Broliškos Pagalbos Tavorčystė.' Prezidentu yra draugas p. Juozas Čižauskas.—Antra draugystė yra toje pačioje vietoje po vardu: 'Švento Jurgio Broliškos Pagalbos Tavorčystė'; New Yorko mieste yra viena lietuviška draugystė po vardu 'Švento Kazimiero Broliškos Pagalbos Tavorčystė.' Jos prezidentu yra p. Juozas Kavalauckas (300 E. Broadway). Lietuvišką knygyną laiko Shenandoah-pilėje p. Jonas Bobina. P. Mikolas Tvarauckas (25 Allen St., New York City) tur lietuvišką spaustuvę, spaudžia lietuviškas knygas istorijū. Buvo jau išleidęs lietuvišką gazetą, ale del lalkytojų stokes turėjo perstoti. Sunkiausiai yra, kad mūsų broliai lietuviai neturi noro save apsišviesti, per ką? Per moską, skaitymą isto-

LIBRARY
MICHIGAN
UNIVERSITY

rijos ir kitų knygų ir laikraščių. Ką, ne viską daro tinginumas ir tamsybė?! Sunkiausiai mus spaudžia—kad jaunystė netur įstaigos, netur galėjimo, netur knygų apsišvietimui. Knygos yra prietelius tam, kas jas moka garbėje laikyti.—Teisybė, jau seniai mieloji tėvynė stojosi paskandinta.—Mes lietuviai Amerikos negalime atsidėkavoti už 'Aušrą' Sutvertojui dangaus ir žemės. Nors tarp įvalrių giminių gyvename ir sunkiai turime proceuoti dėl baltos duonos kąsnelio, ale valnybė yra teisingiems ant visados, ir valnybė be persekiojimo. Mes lietuviai neturime nei jokio susivienijimo Amerikoje. Esame išsiskirstę po ponystes Suvienytųjų Stonų, po įvalrius miestus, po kelis išsiskirstę.—Randasi ir pas gaspadorius, kurie procevoja, ale mažas jų skaitilus yra—tai kaip sakiau anglių maĩnose, tai daugiausiai yra prie krūvos, ir tenai daugiausiai šviežiai pribuvę, kurie pasėdi ant vietos, iki pramoksta anglišką kalbą paskui važiuoja toliau į vakarus.—Didelė bėda mūsų brollams lietuvninkams Amerikoje, kad jie nepasirokuoja sau, kas būtų jiems naudingesnis—kaip daugumas giminių susitarę apsiperka laukus ir užveda sodus, įtalso mokslavietes ir bažnyčias. Ale mūsų brolliai apie tai visai nesirūpina.—Amerikoje galima gauti nuo 2 iki 10 dolerių (nuo 3 iki 15 rub.) už margą arba akrą, su giriomis ir bergirių, gerų laukų.—Gal būti kaip nors Amerikoje visokios giminės iki trečial pakaleniškai, tada išsigiminiuoja ir lieka tiktai angliškoje kalboje, nes viena yra n'atbūtinai reikalinga, o antra jaunystėj taip greitai išimokina anglišką, kaip ir prigimtąją kalbą.—Mūsų giminytės dar skaitosi ant 30,000.—Jūsų brollis lietuvis,

ANTANAS JURGELAITIS, 255 W. Columbia St.,
Springfield, O.

(1884, "Aušra" N. 5 ir 6.)

III.

IX. Pirmųjų lietuvių ateivių vargai New Yorke. Jie pėkšti šimtus mylių keliauja darbo ir pragyvenimo ieškodami. New Yorke lietuviai susiburia į šv. Kazimiero susišelpimo draugiją. Keli žodžiai apie pirmuosius Kazimieriečius. New Yorke lenkų lietuvių parapija ir Allgemeiner Verein. Lietuviai nutraukia gyvenimo ryšius, lenkams lietuvių kleboną kun. Dutkevičių išsibodėjus ir paskiaus neįvykinus vokiečių Vėreino padaryto nutarimo. New Yorke lenkai pasak kun. Kruzsko.

„Lietuviai Amerikoje“ autorius, rašydamas apie New Yorke lietuvių naujokynę, pirmiausiai prisimena (p.90) apie S. Daukanto pasakojimą, „buk 17 amžiuje į menką tuom syk New Yorke miestelį buvo atvežti lietuviškieji emigrantai nuo salos Guadalupa, kur tuos lietuvius išsiuntė Inflančių kunigaikštis Jokubas... Kada mūsų laikuose prasidėjo emigracija, pirmieji emigrantai išlipo New Yorke... „bet čia gyvenimo išlygos lietuviams perdaug rusčios“..., musičkiai traukė gilyn į Ameriką, kiti net šimtus mylių pėšti ėjo darbo ieškodami.

Iš New Yorke į Shamokin 1869 m. atpėsčiauvo ir Vyštyčio bažnytikiemio vyrukai: Silvestras Ragaišis, kuris paskiaus Chicagoje apsigyvenęs ir Rokošu virtęs, įkurė savaitraštį „Lietuvą“

ir Vištyčio rakalio Švarco sunus Juozas. Šis vedęs lenkų pačią ir Černikų pasivadinęs, išigijo karčėmą Wilkes Barre, Pa. ir pateko prie vietos apskrities teismo už vertėją lenkams, rusinams, slovakams ir lietuviams. Daugel metų jis lošė svarbią rolę tarp emigrantų Luzernės apskrityje .

„Związek Narodowy Polski“, 1880 metais susikurusi lenkų liberalų (ir lietuvių) centralė organizacija, paskyrusi jį savo valdybos nariu, daugel lietuvių per jį patraukė į savo rezgines. Černikas, per savo giminaitį J. Paukštį, „Wienibės Lietuwninkų“ leidėją, mėgino ir Susivienijimą Lietuv. Katalikiškų Draugijų, dabartinių Susivienijimų tėvą, padaryti bendra lenkų lietuvių organizacija. Tik pasidėkojant pittstoniško A. Tepliušio ir jo bičiuolių taipgi Dr. Kasakausko pastangoms, Černiko, J. Paukščio su Bačkausku pasiryžimai niekais virto ir kuriamasai suvažiavimas Plymouthe 1886 m. paskelbė Susivienijimą vienu lietuvių katalikų organizacija.

1871 m. New Yorke jau buvo apsigyvenę keliolika vyrų lietuvių ir dvi šeimos. Labai maloni visiems budavo Juozų Adomaičių šeima, kur visi lietuviai lankydavosi. Šitos šeimos namuose per Naujus 1875 metus 7 vietos lietuviai susirašė į šv. Kazimiero susišelpimo draugiją. Nuo savo draugų iš Shamokino, Pa. jau žinoję apie tautinius vaidus šv. Vaitiekaus draugijoje ir parapijoje, kazimeriečiai pasiryžo laikyti savo draugiją grynai lietuviška. Su laiku

ir į jų tarpą įsiskverbė vienas kitas lenkininkas, bet negalėjo jų pasukti į lenkų maluną ir jų šv. Kazimiero draugiją svarbiausiais Amerikos lietuvių tautinės sąmonės išmėginimo metais (1877-1884) garbingai palaikė lietuvių reikalus. Kazimieriečiai buvo gražiais New Yorko lietuvių vadais.

Iš „Gazietos Lietuv.“ N. 8 (ž. 1885 „Aušra“ p. 338) žinome, juog newyorkiečiams rūpėjo palaikymas lietuviškumo nevien pas save, bet ir kitose Amerikos lietuvių naujokynėse. Jie paremia šenadoriečius lietuvius besibilynėjančius, kad nusikračius primestą jų parapijai lenkiškumą, net prižada prisidėti su lėšomis, jei šenadoriečiai susitartų siųsti savo atstovą pas Romos popiežių, kad šis apgintų jų teises.

„Kiba jus, broliai mieli“, — barasi jie ant nuolaidesnių šenadoriškių, pasiduodančių lenkui kunigui — „iš proto išėjote, smagenų neturite, duodate sau skurą nutraukti, ak jau tas kunigas su savo špiegais jums marškinius nuvilko, dabar dar nori ir skurą nulupti... Geras ir gražus tai yra davadas meilės lenkų kunigo į lietuvius, ar jus tai nematote... Jus, broliai mieli, nusikrėskite nuo tų dulkių... kur jus atskiria, turite atsiskirti“....

1880 m. lenkų liberalų „Związeko“ kurėjų kalbinimai nepatraukė New Yorko šv. Kazimiero draugijos narių. 1882 m. Brooklyne iš bendros lenkų lietuvių parapijos mokėta atskirti, taip pat 1884 m. šv. Stanislovo New Yorke ir savos parapijos neturint, velyta prie kitų tautų, tik ne prie lenkų glaustis.

* * *

Knygose „Pirmieji Amerikos Lietuvių Profesijonalai ir Kronika” (p. 44-49) plačiau paminėta žymesnieji šitos pirmos grynai lietuviškos draugijos nariai palaikytojai. Čia irgi nors trumpai apie juos kalbėsiu.

Juozas Tamašauskas, mariampoliškis, pirmas lietuvis turėjęs siuvėjų dirbtuvę, pirmas apsivedė New Yorke ir iškėlė veseliją, į kurią sukvietė visus vietas ir apygardos lietuvius.

Antanas Kupčiunas, iš Sasnavos valsčiaus atvykęs Amerikon tuoj po lenkmečiui, pirmas iš lietuvių įsitaisė kurpių dirbtuvę ir krautuvėle.

Juozas Budišauskas, irgi mariampoliškis, kuris buvo vaito sunus ir taipgi pats vaitavęs, jįsai išnuomavo pirmą lietuviams karčemą prie 88 Mulbery gatvės. Jis parsivesdavęs iš Castle Garden'o lietuvius ir kitokius emigrantus ir juos išnaudojęs parduodavo apygardos farmeriams. New Yorke lietuviai jo nekėsdavę, užėidavę pas jį vien delto, kad galėdavę čia lietuviškai susikalbėti.

V. Jablonskis, taipgi mariampoliškis, žmogus labai geras ir teisingas, daugelio draugų patariamasis ir padedamas irgi išsinuomavo karčemą. Pas jį buvusi labai jauki užėiga, newyorckiečiai čia budavę kaip namie.

Budišausko, emigrantų išnaudotojo pavyzdį paskiaus pasekė Ražukas, išnuomojęs karčemą prie Washington gatvės, visai netoli Castle Garden'o, o skersai gatvę turėjęs biurą emigrantams darbus suieškoti. Dar devyniasdešim-

tais metais daug nusiskundimų galima buvo girdėti ir ant šio ateivių „bičiuolio“. Šv. Kazimiero draugija jo nepriėmė į savo narius.

Juozas Kardokas, pajevoniškis, ilgai buvęs draugijos išdininku, visų newyorkiečių, paskiaus ir Brooklyn'e buvo „teisingu žmogum“ vadinamas.

V. Džiankauskas, Dr. J. Basanavičiaus kaimynas, globojo vieną didžiausių lietuvių siuvėjų dirbtuvę. Jis buvo nuskirtas 1884 m. „šv. Traicės parapijos draugijos“ išdininku. New Yorke buvo keli Džiakauskai broliai. Jie visi padėjo savo broliui Vincui įrengti siuvėjų dirbtuvę, bet man nepasisekė susekti, kuriais metais ta jų — dalininkų dirbtuvė pradėta.

Jurgis Matulevičius, sugrįžęs iš Šenadorio 1872 m., vertėsi New Yorke siuvamų mašinų pataisymu ir pardavimu. Su savo broliu Vincu, Havemyer'io sukraus dirbtuvės inžinierium, jis (1885 m.) daugiausiai padėjo emigrantui J. Šliupui įtaisyti spaustuvę „Liet. Balsui“ leisti.

Petras Galinis, Rudaminos parapijos dzuikas, teisybė analfabetas, vedęs išmokslintą lietuvaite moterį, savo vyriausią dukterį taip gražiai išmokino, kad ši pirmoji iš lietuvių ateivių (vaikų) galėjo duonpelniauti kaip miesto mokyklų mokytoja.

Visų mylimas buvo dėdė Bindokas — Adomas Bindokas, mariampoliškis, atplaukė New Yorkan dar žegliniu laivu. Susitaupęs apie 4000 dolerių, jau šeštą dešimtį metų eidamas, jis užsimanė grįžti į tėvynę, bet rupinosi, kad negalėsiąs susirašyti su savo bičiuoliais Amerikoje,

nes galėjo tik litaniją skaityti. Tad susitarė su Miku Valskiu, Simno miesčioniu, irgi šv. Kazimiero draugijos nariu, kad jis išmokytų jį rašyti, o jis mokėsiąs Valskio šeimininkei už jo pragyvenimą. Per dvi žiemas pagaliaus išmokęs „gromatas rašyti“. Dėdė Bindokas palydėtas į laivą daugelio vietos lietuvių, išvažiavo į tėvynę. Šv. Kazimiero draugija „broliui Adomui Bindokui už jo nuopelnus... dovanuoja aukso žiedą“ (1885 „L. B-sas“ p. 28).

Juozas Katilius, pirmas barzdaskutis Brooklyne ir pirmas iš vietos lietuvių nusipirkęs namus (Maspethe), subankrutijus šv. Jurgio parapijai, daug prisidėjo prie Angelų Karalienės parapijos sukurimo ir, vyskupo įgaliotas, keletą metų išbuvęs jos išdininku.

* * *

Bendrą su lenkais šv. Stanislovo parapiją New Yorke lietuviai sukūrė 1878 metais. Delei mažo lenkų lietuvių skaitliaus vietos arkivyskupas nematė galimybės jų parapijai išsilaikyti ir nenorėjo duoti leidimo organizuotis. Parapijos sumanytojai su kaimynais vokiečiais katalikais susiburė į „Allgemeiner Verein“ tikiybinių organizaciją ir tos vardu pirkė bažnyčia namus prie Stanton ir Forsyth gatvių New Yorke. Vienas Allgameiner Verein'o konstitucijos paragrafas, įregistruojant ją New Yorke valstybės teismuose, skelbė, kad organizacija gyvuos kol šv. Stanislovo parapijiečiai matys reikalą atmainyti savo raštus". Tuomet jie Allg. Vereino nariams turėsią gražinti jų įmokėtus bažnyčios pirkimui pinigus.

Padarę tokius raštus parapijiečiai apipirkotais pat 1878 metais bažnyčiai namus. Vėliau, kada reikėjo didesniems įtaisymams pasiskolinti iš banko pinigų, pasirodė, kad šv. Stanislovo bažnyčia nėra parapijos savastimi. Prasidėjo mitingai, ypač, kad atgijusio ir pamiršto Allgemeiner Verein'o keli nariai panorėjo pasisavinti žymiai užaugusį parapijiečių turtą. Iš nesutikimų iškilo byla, kuri tęsėsi daugel metų ir ėjo per visokius teismus, ir aukščiausiąjį valstybės teismą.*) 1881 m. „Allgemeiner Verein'o organizacijos posėdyje nutarta atrašyti šv. Stanislovo bažnyčios savastis lenkų lietuvių šv. Stanislovo parapijai. Bet šis pripažinimas lietuvių teisių paliko vien ant rašto. Lenkų vadai, lenkuojančių lietuvių padedami, nei nemisyrjo pripažinti lietuvius lygiais parapijos savininkais.

Tokis lenkų vadų pasielgimas labai užgavo visus vietas lietuvius. Galutinai įregistravus šv. Stanislovo parapiją vien lenkų vardu, lietuviai visai nuo jos atsiskyrė ir pasiryžo kurti savąją grynai lietuvišką parapiją. Sekdami pirmuosius parapijos kurėjus, jie prie savo šv. Kazimiero draugijos sudarė „šv. Traicės Parapijos Draugiją“, kurios vienintėliu siekiu buvo padėti vietas ir apygardos lietuviams susiburti į atskirą savąją lietuvišką parapiją. Lietuvių šitą pasiryžimą sudrutino lenkų šovinistų žiaurus ir netei-

---

*) New Yorko valstybės 1897 „Law Journal'e" randame tos bylos sutrauką: „Šv. Stanislaus y. Allgemeiner Verein, 31 Appl. Div. 133,52 Suppl. 922 Aff'd in 164, N. Y. ir tt.

singas pasielgimas su lietuviu kun. Dutkevičium. Dėliai savo lietuviškumo tas kunigas turėjo išeiti iš šv. Stanislovo klebonijos New Yorke ir kiek vėliaus (1882 m.) apleisti šv. Kazimiero lenkų lietuvių bažnyčią Brooklyne.

Aštuonesdešimtais metais New Yorkiečiai lietuviai gyveno daugiausiai greta lenkų išeivių dabartinėje rytinėje New Yorko miesto dalyje, netoli Bowery gatvės, kur dabar ateina iš Brooklyno Williamsburg ir Manhattan tiltai. Pagarsėjusios anuomet New Yorko Bowery gatvės ir dar aršesnėse pašalinių gatvių karčemose buvę musiškių išeivių užėigos. Čia didelius alaus stiklus betuštindami musiškiai bernužėliai ginčijosi su lenkais svieto pareigomis, įvairiausios rūšies šelmiais. Kruszka savo veikale „Historyja Polska w Ameryce“, liudija New Yorko lenkų naujokynėj pilna buvus visokių avanturistų, tituluotų ponelių, be doros artistų, kurie draugijini sugyvenimą labai sunkino.

Pakartojau čia keletą sakinių iš Kruškos veikalo ir, šv. Traicės parapijos draugijos viršaičio rašto „Aušroje“:

I.

Kolonia polska w Nowym Yorku charakterem różni się stanowczo od innych osad polskich w Ameryce. Kolonia nowojorska — jak nie bez słusžności zauważył Henryk Nagiel w swoim „Dziennikarstwie Polskiem w Ameryce“ — ma opinię ogniska inteligencji lub pół inteligencji, a raczej „inteligentnej cyganerji“. Istotnie lądują tu i po większej części przez pewien czas pozostają najpierw emigranci polityczni, potem różni społeczni rozbitkowie, rekrutujący się z wszystkich warstw społeczeństwa, o różnem wykształceniu i bardzo różnym nieraz stopniu moralności. Lud roboczy, lud wiejski tworzący warstwę pod-

stawową kolonji polskiej w Ameryce, tutaj jest tylko domieszka... Brak tu był tej poczciwej masy ludowej, która zarobionymi krwawą pracą centami i dolarami podtrzymuje byt pism polskich i byt parafji polskich. Hrabliowie galicyjscy, prawdziwi i podszywani, wykolejeni artyści, nieukończeni studenci z uniwersytetu, których takie lub inne losy przepędziły za ocean, złota młodzież z polskich stolic o „rekordzie„ wekslowym ze starego kraju dość podejrzany, a obok niejedna zdolność prawdziwa, niejedno serce przez okoliczności niezwykle zwichnięte — oto żywioty, które w pewnej przynajmniej części stanowiły światek półinteligencji nowojorskiej, różnie przez niektórych sądzony, a przez niejednych wprost „szumowinami” nazwany. Obracał się on koło paru knajp polskich, z których najpierwszą dziś już nieistniejąca restauracja „Matki„ Budzinskiej... („Historja Polska w Am.” t. 12, p. 179-180).

II.

Naujame Jorkas, 12. VII. 84.

Mylimieji lietuviskos dvasēs lietuviški kunigėliai!

Amerikoje yra daug Lietuvininkų; Lietuvininkai gyvena daugiausiai didellais būriais vename daikte. Toks gyvenimas nepavelija Lietuvininkams nutausti nuo savo genčių ir brolių tėvynėje pasilikusių, nei nuo kalbos lietuviskos ir kitų daiktų, kuriuos Lietuvininkai brangina. Lietuvininkai turi čia savo draugystes, daugiausiai broliškos pašelpos... Lietuvininkų daugumas išėjo iš savo tėvynės su tvirtu krikščionišku tikėjimu, ir tas tikėjimas širdyse žmonių neataušo, kada perplaukė plačias jūres-mares. Skelbėjų krikščioniško mokslo Lietuvininkai Amerikoje ne daug turi, o jelgu vienas ar kitas ir atsiranda kur, tai Kristaus mokslą tuoju maišo su lenkyste ir su lenkinimu Lietuvininkų... Mums Lietuvininkams yra reikalingas skelbėjas Kristaus mokslo, katalikas, Lietuvininkas kūnu ir dvasia, mylėtojas tėvynės ir galvintojas meilės artimo. Taigi mes atšaukiame į jus, mieli broliai broliai tėvynėje ir mylėtojai josios, kad telktumėtės neužmiršti apie savo sągymius, Amerikoje gyvenančius; tarp mūsų rasite plačią dirvą dėl sėjimo gerų javų: mokslo, teisybės, teisingumo ir meilės artimo ir tėvynės. Tiktai ateikite, o padėkite mums savo dvasiška galybe, neapleiskite mūsų.

Mes nors toli gyvename, bet per vienybę su tėvyne, per vienybę ir sutikimą savo tarpe daug daug galime ištaisyti minėtų daiktų. Tik mes vadovų mažai turime ir darbininkų dvasiškuose laukuose.—Taip tai ir mes, Lietuvininkai Naujo Jorko susitaisėme draugystę, kuri priima vardą "Lietuviška Naujo Jorko parapija vardan šv. Traicės," ir norime gauti kunigą Lietuvininką ir tėvynainį. Tuos iš mūsų brolių, kurie juntasi esą pašauktais ganyti Kristaus avelės teisingai, kurie myli tėvynę ir nori dėl jos ką gero gelbėti ištaisyti, tuos savo brolius kunigus mielai užprašome, idant pasigersintumėte pas mus su savo norais atvažiavimo, o mes per gromatą tuojuos suteiksime artesnę apie parapiją žinią:

Vardan liet. N-Jorko parapijos draug: šv. Traicės.
V. Dziankauskas, prezidentas.
Adresas: 59 S. 2nd St., Brooklyn E. D. via New York
U. S. of America. ("Aušra", N12, 1885 m., p. 413.)

* * *

Prakai 1898 m. "Gazeta Amerikos Lietuvių" (18-ji) po mės. laikų pakeičyta. Šis pirmojo išleidimo Amerikos Lietuvių sąjūdžio žurnalas "Gazeta" išleista. Išleisti žurnalai šio sąjūdžio "Lietuvių sąjūdžio" (18-ji).

GHEMTE

Prilietusis mokinis es...
Kažtį ir...
Wah...
Kur...
Rū...
Jog...
Regi...
Wos...
Apas...
Wj...
Rū...
Wj...
Prilietusis mokinis es

IV.

Sis tas iš „Pirmųjų Metų Kronikos”
(1874—1884).

1874 m.

Lietuvių skaičius į du metus žymiai užaugo—1874 m. Shenandoah'ryje ir jo apygardoje (Mahanoy Plane, Malzeville, Gilberton ir Mahanoy City) rinkta aukos savai bažnyčiai. Surinkta 700 dolerių ir vienas lenkas, Czeski, aukojęs 5 dolerius. Už tuos pinigus parapijiečiai nupirko žemės sklypą prie N. Jardin gatvės, miestelio pakraštyje ir “pastatė iš lentų medinę kopyltėlę” (“Liet. Am.,” p. 34)...Parapijos savastį nupirkus ir raštus darant, teismabuty užrašyta lenkų vardu—lietuvių šventynė paliko “Polish church” (ib.).

Paskui 1896 m. “Garsą Amerikos Lietuvių” (18 liepos mėn. laidos) pakartoju čia pirmojo užsilikusio Amerikos lietuvių spausdinto lapelio turinį—“giesmę išdrūkavotą Shenandoah'rio miesto lietuviškos parafijos”:

GIESME

Wieszpaties sawo szaukiuosi,
Rankas kiadams jau meldziuosi,
Wysus wargus sawo tamuj
Apsakau Diewuj sawamuj.
Wos ka Dwasia jaučiu sawim,
Regi tu Pon gieraj manim,
Jog asz be jokios kaltibes
Klencziu szytokies sunkibes.
Kur tyk mane biedna mato,
Wisur žebangus užstato.
Kajrej ir diasznej žiuriu,
Prieteliaus niekur ne turiu.

Iszbeigt ner kur ne ant kielu,
Pilna wisur niaprietelu.
Tu Pone tyk Majoningas,
Szaukiu tarnas ne lajmingas.
Tu nodieja tarp giwuju,
Dalis mano tarp szwetuju.
Izgirsk mano wajtoima,
Pagajlek suspaudimo.
Isztrauk iz ranku bajsiuju
Nieprietelu prakiajktuju.
Gialbek Pone tarna sawo,
Kad paziczia miajla tawo.
Tada wiernieje izwidia
Dziaugsis ir duos garbia didia.
Amen.

Szyta Giesme ira izdrukawota Amerykoje, miesto She-
nandoah Parafioj Lietuwyszkoje Diena 30 Kwietniaus
Miatuose 1874.

Už sakymą lietuviškų pamokslų Shamokin'o šv. Vai-
tiekaus parapijiečiai lenkai sukelia dideles riaušes prieš
kleboną kun. Končių ir šis pasitraukia iš vietos, kad
"neužkenkus naujai besikuriančiai parapijai." Jo vietą
užima irgi lietuvis, kun. Juškevičius, sukūręs pirmąją
Chicagos lenkų parapiją, paskui porą metų klebonavęs
lenkų parapijėlėse Minnesota valstybėje. (žr. "Sp. L.
ir Am. L. Org. Suk.," p. 436-8.)

Shamokin, Pa., 1874 m. dar buvo skailingiausia lie-
tuvių naujokynė. Buvę čia apie 60 lietuvių vyrų, dau-
gelis jų lenkes pačias vedusių. Mikas Tvarauskas, nedi-
delės spaustuvėlės savininkas, vietos klebonų kunigų
Končiaus, paskiaus Juškevičiaus raginamas, pasigarsina
leisiąs "Lietuvišką Gazieta" ir prašo Amerikos lietuvių
siųsti jam prenumeratas. Susilaukęs tik vieno prenu-
meratoriaus, jis pakeičia savo sumanymą ir pradeda
spausdinti Lietuviškai Anglišką žodyną, brolio Augusti-
no Zalco, tuomet šenadorio apygardos angliakasyklose
dirbusio, parašytą. Atspausdinus bene du lanku to
žodyno, sudėga M. Tvarausko spaustuvė ir rankraščiai.

Tvarausaks išvažiuoja į Hazleton'ą, paskiaus į New Yorką.

1875 m.

New York'o, N. Y., lietuviai susirašo per Naujus Metus į šv. Kazimiero susišelpimo draugiją. Nuo savo draugų, iškeliavusių į Pennsylvanijos valstybę ir apsigyvenusių Shamokin'e (žr. "Liet. Am.," p. 15; 22-23) žinodami apie "brolių lenkų akiplėšiškumą bendroje organizacijoje, newyorkiečiai lietuviai, nors ir labai mažai pradžioje buvę norinčių rašyti į draugiją,—tik septyniese (vyrai) pradėjo organizatyvį savo darbą,—nutarė neįsileisti lenkų į savo tarpą—sudarė pirmutinę Amerikoje grynai lietuvišką draugiją. (Žr. "Sp. L. ir Am. L. O. Suk.," p. 461-485.)

* ♦ *

Brooklyn'e, N. Y., 1875 metais jau buvo žymesnis lietuvių skaitlius. Tais metais jie susibūrė su vietos lenkais katalikais į šv. Kazimiero bendrą parapiją. Įgijus šventnamį prasidėjo ir čia tarp abiejų tautų nesuipratimai. 1882 metais, lietuviui klebonui kun. Jul. Dutkevičiui išėjus iš šios parapijos daugiausiai deliai lietuviškos tvarkos, Brooklyno lietuviai pasitraukė šalin ir nuo to laiko visokie sugyvenimo ryšiai tarp lenkų ir lietuvių čia iširo (žr. Am. L. Kr., p. 15 ir šv. Kazimiero par. rekordus).

1876 m.

Hazleton, Pa., M. Tvarausko, po sudegimui jo spaustuvės Shamokin'e ir jo geradėjų kunigų Končiaus paskui Juškevičiaus išsibodėjimui, čion atvykusio prikalbinti lietuviai sukuria "Towarzystwo Polskie bratniej pomocy sw. Jerzego, patrona Litwy." Vienų lietuvių lenkų kalba atspausdintoje konstitucijoje pasirašę viršaičiai: Widzbor (sk. Vizbara), Strimowicz (Strimaitis), Wlerzbolowicz (sk. Verbyla). "Liet. Am.," p. 35.

* ♦ *

Pastačius bažnyčią Shamokin'o šv. Vaitiekaus parapijos lenkai nariai (buvę jų 40, gi lietuvių 60) pradeda daužyti kun. Juškevičiaus klebonijos langus, kad šis neklausas jų, bet, kaip ir jo pirmtakūnas, vis sakąs

ir lietuviškus pamokslus "lenkų šventynėj." Pasitraukus šalin kun. Juškevičiui, jo vietą užima tikras lenkas klebonas ir lenkų kalba ir tvarka ilgiems metams įsivyrėja šv. Vaitiekaus bažnyčioje ir to paties vardo draugijoje. (Žr. "Pirm. Am. Liet. Prof. ir Kr.," t. I, p. 16-20.)

1877 m.

Shenandoah'ryje šv. Kazimiero parapijoje skandalui (lietuviai užbarikadavo šventynę lenkui klebonui) iškilus, atsirado daugybė bylų pas vietos teisėjus ir apskrities (county) teisdarystės rūmuose; brolis Augustinas, buvęs Smalėnų pranciškonas, suburia susijudinusius lietuvius į šv. Jurgio draugiją. Šios draugijos padedami lietuviai veda bylas su lenkais, kad atgavus parapijos savastį, paskiau pradeda rūpintis sukūrimu grynai lietuviškos parapijos su lietuviu kunigu.

* ♦ *

Pasak "Gazietos Lietuwiszkos" ('79 N5) šenadoryje tuomet buvę 600 lietuvių katalikų. Jie reikalavę "tautiško kunigo, kurs pamokslą ir spavėdę atlikti galėtų lietuviškai..." jei (Philadelphijos) arkivyskūpas jų prašymo nepaklausysias, jie turėsią "garsintis pas kardinolą N. Yorke, o ant galo, reikiant, pasieksią Romą" (žr. 1885 m. "Aušrą," p. 339).

* ♦ *

Šenadoriškių lietuvių bylos su lenkais ir lenkininkais lietuviams, "ėjusios per visokias pasaulinės ir dvasinės vyriausybės instancijas... sujudino visus Amerikos lietuvius. Jų aidas, plačiausiai praskambėjęs pirmame lietuvių išeivių laikraštyje—"Gazietoje Lietuwiszkoje," išardė visus sugyvenimo ryšius tarp amerikiečių lietuvių ir lenkų"—skelbia knygos "Spaudos Laisvės ir Amerikos Lietuvių Organizuotės Sukaktuvės" (p. 431).

1878 m.

New York, N. Y., lietuviai su lenkais ir vokiečiais katalikais sukuria Allgemeiner Verein ir, tos organizacijos vardu prisidengę, sukuria bendrą lenkų-lietuvių šv. Stanislovo parapiją (žr. "Sp. L. ir Am. L. Org.

Suk.," p. 470-71). 1881 m. ši organizacija likviduojasi, savo posėdyje vienu balsu nutarus aprašyti jos vardu nupirktą šv. Stanislovo bažnyčią prie Stanton ir Forsythe gatvių... lenkų-lietuvių šv. Stanislovo parapijai.

1879 m.

New York, N. Y.

Lietuwiszka Gazieta, rasztas paszwestas del Lietuw-niku Amerikoje, nedēlinis, N1 išleistas 16 d. Rugp. 1879 m. in 4°. New York. Savinškas ir redytojas M. Twarowski. Iszėjo viso 12 ir 14 num." — taip rašo apie pirmąjį Amerikos lietuvių laikarštį "Suskaitos arba Statistikos visų lietuviszkų knygų, atspausų Ameri-koj" autorius Jr. Jonas (kun. J. Žilinskas, vėliaus Ži-lius).

Vardan teisybės reikia čia pasakyti, jog tas laikraš-tis vadinosi "Gazieta Lietuwiszka" (žr. 1885 m. "Ausz-ra," p. 25) ir išėjo jos 16 numerių (žr. "Auszra," p. 340 Slgk. šių knygų p. 48).

Pasak "Amerikos Lietuvių Kroniką " (p. 13-14), vy-riausiu to laikraščio skleidėju ir rašytoju buvęs Smalė-nų vienuolyno broliukas Augustinas Zaica (Zeitzi jis rašydavosi Amerikoje būdamas). "šitojo vienuolio bu-vo parašyti visi tikiybinio turinio straipsniai..." 1885 m. "Aušros" N1, 2, 3, 10 ir 11 tilpo platesnė peržvalga "Gazietos Lietuwiszkos" raštų. Ji žlugusi, išėjus 16am numeriui, nes turėjusi tik 132 skaitytojus. "Spaudos Laisvės ir Amerikos Lietuvių Organizuotės Sukaktuvių" knygoje taipgi plačiai rašyta apie tą laikraštį ir jo sandarbininkus Dr. Kasakauskį, Ant. Jurgelaitį ir k. (p. 431-35, 442-57, 492).

1880 m.

New York'e, N. Y., 1880 metų pabaigoje M. Tvaraus-kas atspausdina savo spaustuvėlėje knygeles "Pract-wos Michaldos Karalienės iš Sabos." Jr. Jonas savo "Suskaitoje" apie tas knygeles rašo: "Pranaszystes Mi-chaldos izdawe M. Twarauckas New Yorke 1880 ir 1881 m. in 12°, pusl. nuo 35 iki 45. 500 egz." Išnašoje pažymi, jog "žvaigždutė ši ženklins, kad knygos titu-las nėra parašytas žodis į žodį."

Kaip patėmijau knygoje "Pirmieji Amerikos Lietuvių Profesionalai ir Kronika" (t. I, p. 26), "tos knygelės buvo labai godžiai skaitomos pirmųjų emigrantų ir Lietuvos parvežtos ėjo iš rankų į rankas." Jos susilaukė net kelių išleidimų įvairiose Amerikos lietuvių naujokynėse. Kiek man žinoma vėliausioji tų knygelių laida atspausdinta 1927 m. šenadoryje T. P. Križanaucko spaustuvėje po antgalviu "Naujos Mikaldos Sabbos Karalienės pranašystės." (60 pusl.) suradus senuose raštuose ir perrašius spaudon padavė Cecile Mikielė. Ant paskutinių šitos laidos knygelių puslapių leidėjas paduoda ir lietuvišką eilių "Quando Marcus" vertimą:

"Kai bus Velykos per pat šventą Morkų
Ir galdys tris kart užgiedos...

Prusai išaugštinti bus
Ir vengrai išliuosuoti,
Italija padarys naują karalystę,
Turkas maskolių sumuš,
Lietuviai iškilmingaus,
Bėda, vargas! visi šauks."

* ♦ *

1880 m. 20 d. rugsėjo Chicagoje susikūrė lenkų "Związek Narodowy Polski," kurio kuriamajin suvažiaviman kvietė Philadelphijos lenkų kuopelė, su Julium Andrzejkowicz'u (sulenkėjusiu lietuviu) priešakyje ir trys Chicagos lenkų draugijėlės su didele Shenandoah'rio lietuvių šv. Jurgio draugija. Tas lenkų tautinis Susivienijimas, greit išaugęs, patraukė į savo tarpą ir lietuvių daugelį, ypač tokių, ką nebuvo patenkinti parapijų tvarka.

Pennsylvanijoje ir kitose rytinėse valstybėse būta lietuvių, kuriems pavojus bendradarbiavimo su lenkais radikalais neatrodė bausis. Iš 1886 m. "Lietuviškojo Balso" žinome, kad anuomet, to laikraščio bičiuliams su lenkais radikalais (ir lenkiškom kalbom) minėjant 500 metų "krikšto pasigavimo" sukaktuvių New Yorke, redaktorius J. šliupas savo kalboje tarp kitko pareiškęs, kad "atsirado tarp lenkų partija, su kuria lietuvininkai gali eiti drauge, tai yra Proletaryato partija" (p. 100).

Susivienijimo Lietuviškų Katalikiškų Draugijų kuriamasai suvažiavimas 1886 m. rudenį Plymouth'e, Pa., parodė visiems Amerikos lietuviams, jog "Wienibes Lietuwniku" leidėjų ir redaktoriaus būta labai karštais bendrų su lenkais organizacijų šalininkais. Nubalsuoti čia ir priversti nutilti laikinai tie vyrai 1888 m. tos organizacijos seime Mahanoy City vėl mėgino savo dainą apie "bendrą frontą"—kaip dabar kalbama—pakartoti. "Wien. Liet." leidėjas Juozas Paukštis, tame seime išrinktas "jeneralnu sekretorium" rašė ir seimo protokole: "Susivienijimas Lietuviškas (tokis tame seime duota vardas Susivienijimui Liet. K. Draugijų) ir Związek Narodowy Polski yra geru, ba jame talpinasi katalikai ir kunigai." (Žr. Sp. L. ir A. L. Org. S., p. 510—pakartota paskui 1888 m. "Wien. Lietuwniku.")

Bet lietuviai kunigai, turėjusieji anuomet prisiglausti lenkų parapijose, kitokios buvo nuomonės. Juos kaip ir brolių Augustiną ir chicagietį Dr. Kasakauskį kartus patyrimas mokino kitaip manyti. "Związek'o" suvažiavimo metu brolis Augustinas, gyvenęs Chicagos apygardoje (Chicagoje tuomet Dyniewicz'iaus spaustuvėje spaudinama buvo knygos "Historia Septynių mokytojų"), darė, ką galėjo, kad sulaikytų lietuvius nuo įstojimo į lenkų radikalų organizaciją. Jo laiškais persergėti šenandoriečiai, šv. Jurgio draugijos nariai, susilaukė nuo dalyvavimo "Związek'o" kuriamajame suvažiavime ir į tą organizaciją neįstojo (žr. Liet. Penn., 81-2.)

Pasekmingiausią sulaikymą lietuvių nuo įsipainiojimo į "Związek'o" kilpas matė įkūtime pačių lietuvių panašios organizacijos kitas veiklus lietuvis, vienuolis kun. Čižauskas, jau keletą metų ėjęs klebono pareigas lenkų parapijoje.

"Su pagarba reikia minėti," rašiau andai (žr. Sp. L. ir L. Org. Suk. p. 440) Valentą Čižauską, atvykusį Amerikon 1870 m. dzūką iš Slabados (Miroslavo) parapijos, kurį gyvenimo sąlygos privertė daugiausiai tarp lenkų darbuotis. 1873 m. jis įstojo į šv. Kryžiaus vienuolius Notre Dame, Indiana valstybėje. Pabaigęs teologijos mokslus ir iššvestas į kunigus 1876 metų rudenį, jis buvo nuskirtas darbuotis tarp lenkų ir slavų katali-

kų Forth Wayne vyskūpijoje (Indiana valstybėje). 1877 m. Catholic Directory jį skelbia South Bend, Ind., lenkų parapijos klebonu. Pasak "Hystorya Polska w Ameryce" autorių, šitam kunigui tiek daug visokių vargų reikėję išvargti, kad jį anuomet vadinta antru Jobu. Čižauskas buvo antruoju lietuviu, išėjusiu į kunigus Amerikoje; žemaitis Petras Končius pašvęstas kunigu Wisconsin'o valstybėje 1871 metais.

Įsigyvenęs kun. Čižauskas buvo nevien Amerikon atvykusių lietuvių kunigų geru bičiuoliu, bet ir duosniu aspirantų į kunigus padėjėju. Pas jį atvyko irgi iš Slabados parapijos Stučka, kuriam jis padėjo išeiti į kunigus. Pas jį važiavo iš Lietuvos (1877 metais) jaunas vaikinas Juozas Lietuvnikas, dabartinis Baltimorės lietuvių klebonas su savo giminiaičiu Petru Saurusaičiu (vėliaus Waterbury'o lietuvių klebonu). Pasak "Lietuviai Amerikoje" autorių kun. Čižauskas su kun. Končium, Ruškevičium, Juškevičium, važinėdami po plačią Ameriką lietuvių velykinės išpažinties klausytų, atvykdamę net į New Yorką (p. 92). Septintoje ir aštuntoje metų dešimtyje kun. Čižauskas buvo labai brangus ir mylimas svečias lietuvių naujokynėse.

Kaip andai minėjau (žr. Sp. L. ir Am. L. Org. Suk., p. 526-28; Pirm. Am. A. Pr. ir K., t. I, p. 20-21) kun. Čižausko klebonijoje South Bend, Ind., Dr. Kasakauskis įtikino kun. Varnagirį, pasiliuosavus nuo slavų parapijos Wisconsin'o valstybėje, persikelti į Rytus (New Yorką, Scrantono vyskūpiją), kad ten padėtų lietuviams katalikams susiburti į savąjį Susivienėjimą, o ne į "Związek'o Narodowy Polski" tinklus įsipainioti. "Związek'o" vadai anuomet varė labai aštrią kovą su kunigais, visus kunigų įtakai pasiduodančius kropidlarz'ais pravardžiuodami. Ne vieną lietuvių "Związek'o" apaštalą kun. Čižauskas suėjęs nenorėjęs nei prie sakramentų eiti... uolus vienuolis kunigas (Č-as) ir geras lietuvis turėjo dvigubą tikslą įkalbinėti kun. Varnagiriui, kad šis keliautų New Yorkan... ir rūpintųsi suorganizavimu lietuviškojo Susivienėjimo iš New Yorko, Baltimorės, Waterbury'o ir Pensylvanijos lietuvių...

Kad Amerikos lietuviai matė reikalingumą savos organizacijos — Susivienėjimo — aštuntos metų dešimties

pradžioje, randame liūdyjimus ir 1884 m. "Aušros" N7-8 (p. 284-286):

"Jau daug lietuvių randasi..." bet "kaip žmonės turi prastą apsišvietimą, tai prastą sau naudą gali padaryti... radosi akylesnių mūsų brolių lietuvių, kurie storojojosi užvesti kokią organizaciją... Mes lietuviai neturime nei jokio Susivienijimo Amerikoje"...

* * *

Kun. V. Čižauskas 1891 metais, kuomet Chicagoje atsirado didesnis lietuvių būrys, vietos arkivyskūpo įgaliotas rūpinosi sukūrimu šv. Jurgio parapijos. Kada galėjo, jis pats atvažiavęs Chicagon, eidavo per žmones aukas lietuvių parapijai rinkdamas; tankiai atsiųsdavo savo padėjėjus kunigus tą darbą atlikti. 1892 metais jis prikalbino Pittstono kleboną kun. Jurgį Kolesinską, kad šis apsilmtų klebonauti šv. Jurgio parapijoje, nes Chicagoje daug didesnis esąs reikalas lietuviui kunigui apsigyventi, nei Pittstone, kurio apygardoje jau esą nevienas lietuvis kunigas (Burba Plymouth'e, Zlotožinskas Nanticoke, Abromaitis Mahanoy City).

1882 m.

Brooklyn'o, N. Y., lietuviai, įkūrusieji pirm 7 metų bendrą su lenkais parapiją, en-masse ją apleido, kad skaitlingesnių lenkų parapijiečių vadai išsibodėjo lietuvi kleboną kun. Dutkevičių už lietuviškumą. Jieškodami dvasinio patarnavimo kitataučių parapijose brooklyniečiai prisidėjo prie newyorkiečių lietuvių šv. Kazimiero draugijos. Ši pagaliaus sudarė šv. Traicės parapijos draugiją, kuri rūpintūsi gauti "lietuvišką kunigą" New Yorko ir Brooklyno lietuvių dvasios reikalais rūpintis.

1883 m.

M. Tvarauskas, palaidojęs savo "Gazietą Lietuwiszką" po išleidimui 16-ojo jos numerio, 1883 metais atspausdino dvi knygi: "Istorija Ali Babos ir Keturiasdešimties Razbajnikų," taipgi "Morfeuszas arba Iszguldymas Sapnų." Tas knygas Amerikos lietuviai greit iš-

pirko. "Sapnų" knygos vėliaus sulaukė daugelio išleidimų. Perspausdino jas su pridėtais keliatais lietuviškų spaustuvių.

Savo "gromatoje isz Amerikos" 1883 m. "Aušros" N2-me Antanas Jurgelaitis priskaitė į 15,000 ar 20,000 lietuvių Amerikoje (žr. š. kn. p. 46). Kaip patėmijau andai (žr. Sp. L. ir Am. L. Org. Suk. p. 497), iš tų dviejų skaitlinių mažesnėji greičiau atatinka tikrenybei. Tie penkiolika tūkstančių lietuvių, sukakus 15 metų nuo pradžios išėivijos, teturėjo porą knygų par-davėjų ir tris draugijas.

Pasak Catholic Directory "Aušros" atsiradimo metais Amerikoje buvę 6 lietuviai kunigai, bet ir jie turėję prieglaudos ir pragyvenimo jieškoti svetimtaučių parapijose (Sp. L. ir A. L. O. Suk. p. 497): Končius Baltimorėje, o Čižauskas, Radavičius, Polujanskas Texas'o valstybėje, o Čižauskas, Radavičius ir senelis Ruškevičius Indianos valstybėje.

Didžiausioje naujokynėje, šenadoriečių lietuviškoje parapijoje," pasidėkojant lietuvių vadų ydoms ir godumui ant svetimo grašio, o "lenkbernių" solidariam sugyvenimui su lenkų klebonu, jau įsivyravo lenkiškoji tvarka. Pašalintasis tos parapijos pirmasis klebonas, radęs prieglaudą pas savo gimines čia jau už kalno Gilberton'e, mišių laikytų važiuodavęs į Mahanoy City vokiečių katalikų bažnyčią.

Tarp vyriausių lenkiškos tvarkos rėmėjų ir palaikytojų šenadorio lietuvių parapijoje reikia paminėti zanavyką Dominiką T. Bačkauską, ėjusį netik vargoninko pareigas, bet ir mokinusį lenką kleboną lietuvių kalbos, rašiusį jam lietuviškus pamokslus. Po įvykiui bažnyčioje, apie kurį rašė 1886 m. "L. Balsas," šis vyras pasišalino iš šenadorio ir iš Pensylvanijos valstybės. Pasivadinęs Tamašausku jis dirbo Buffalo miesto lenkų "Ojczyzna" laikraščio, paskiaus 1886 m. A. Pajaujo ir J. Paukščio Plymouth'e leidžiamos "Wienibes Lietuwnikų" redakcijose. 1888 m. jis šenadoriško lenko klebono padedamas pradėjo leisti "Saulę," kuri ilgus me-

tus buvo lenkomaniškos politkos palaikytojų leib-organu.

Apie žymiausiai šime perijode (1868-1883) veikėją brolių Augustiną Zaicą jau girdėjote pirmiaus (žr. š. kn. p. 40 - 45). Reikia čia dar prisiminti Antaną Jurgelaitį — "pirmąjį politinių organizacijų sumanytoją." Jis suvedė vėliaus (1884 m.) emigrantą J. Šliupą į pažinti su M. Tvarausku ir newyorkiečiais. Apie jį plačiau galima pasiskaityti "P. A. L. Pr. ir Kr." knygoje (t. I, p. 72-78). Jis daug rašė "Unijoje" ir "Liet. Balse."

1884 m.

Chicago, Ill., susikuria šv. Jurgio susiėelpimo grynai lietuviška draugija. Vietos lietuviams neuėilgo skaitlingai išvaėinėjus į kitus miestus darbo ĳieėkoti, ta draugija pakrinka.

Mahanoy City lietuviiai tarėiasi atsiskirti nuo šedadoriėkės šv. Kazimiero parapijos, lenkų globon patekusios be vilties atėavimo teisių lietuviiams.

New Yorke šv. Stanislovo parapijieėių vadams užregistravus (inkorporavus) savo parapiją grynai lenkiėka, lietuviiai po savo sutvirtėjusios jau šv. Kazimiero draugijos globa sudarė "ėv. Traicės parapijos draugiją," kurios siekis buvęs sukurti grynai lietuviėšką parapiją New Yorke ir išrėpinti lietuvių kunigą. (Zr. "Sp. L. ir Am. L. Org. Suk.," p. 472-476; "Auėra," 1885 m., N7-8.)

1884 m. išleido Tvarauskas, "Pakalne Juozapato arba sėdas paskutinis. Paraėe kun. Feliksa Gondek. Del paėytke ir zabovos dvasiszkos kataliku Lietuwniku, ant letuwiszkos kalbos piardejo ir padaugino Mikolas Twaruckas New Yorke" (su kun. Konėiaus paraėyta prakalba). Pakartosiu čia kelis sakinius iš tų knyėų—Tvarausko kalbos pavyzdėj:

"Atydengiau czionaj tyktaj maėa kajpo szeszeli pawiajkslo tu muku kurios bezbaėznus da czionaj giwiananczius ant swieto muczis. Norecze ale wysa pawiajksla stowincziu po kajrej Sudėios atidengt. Sakau: norecze bet ne asz, nej tu mielas skajtitojau, nej kitas smertelnas žmogus neiszgaly parodit nors szeszeli to

abrozo, tos zgrajos gadnu giwiantoju piaklos sulanczitu in wienu draugistia. Wienog norint duot nors sziki toki pažinima ape ta bajsu stona tos piakliszkos draugistes, pryduosiu tau czlonaj pora žodziu, kurius girdejau no wienu pakielawingo, kada jisaj budamas Tulone mate apsuditus ant smerties..."

Dvikalbis Laikraštis—"Vaisius Miręs Negimęs"

1884 m. spalio mėnesio 6 d. Tvarausko spaustuvejė atspausdinta lenkų lietuvių bendro laikraščio "Unijos" "Prospektas" su V. T. Kosinskio ir J. Šliupo parašais.

Tą dvikalbį laikraštį sumanyta leisti New Yorko lenkų (Wielhorski, Misiewicz) ir jiems pritariančių "bemokslų ir labai sulenkėjusių dvasioje lietuvių" (Fr. Kavaliausko, V. Džankausko ir k.), sueidavusių pasitarti į M. Tvarausko spaustuvejė, kur pradėjo mokytis zeceriant J. Šliupas, sudėjęs savininkui savo visą turta—95 dolerius. (žr. "Jaunatvė," p. 74-75.)

Apie tą "mirusį pirm gimimo vaisių," pakartojant kun. J. Žebrio išsitarimą ('98 "R.," N16), pasiklausykite paties jo gimdytojo žodžių, praėjus 40 metų pasakytų jo brošiuroje "Jaunatvė":

"... Išdėsčiau, kodėl tokia lenkų daugybė New Yorke neturi savo laikraščio: pasidalinę į respublikonus ir demokratų, jie netarnauja savo tėvynei. Ir seniau lenkai tarpo po valdžia Jogėliūnų, bet atėjus renkamiems karaliams šlėkta tik sau jieškojo laimikių, užmiršusi bendrą labą, iki del ištižimo teko nusilenkti svetimam slėgėjui. Tad šlachcicas triukšmą kėlė, kartais maištus: 1831 ir 1863 m., o valstietį čiulpė. Veltui ėjo Stašycų, Kollątajų, Droževskių pastangos. Tad kilo darbininkų judėjimas 1846-48 m., ir prabudo tautiniai elementai: rusinai, lietuviai, kurie ėmė jieškoti savų teisių. Pasigelbėti Lenkija negali ginklų jėga, o tik demokratybės obalsiais; ekonomiškieji santykiai reikia ramstyti teisingumu, o ne engti darbininkus! Reikia liaudžiai apšvietos ir visų pirmausiai reikia pas save namie užvesti, kas sakoma esą lenkų uždaviniu svetur "būti Europoje pirmutiniais platinant pagrindus dorovės, lygybės ir šventumo"! Juk marškiniai arčiau sa-

vam kūnui! "Daugiausiai moralės vertybės Lenkija pelnys pasvelkindama atgijimą tautybių rusinų, čekų, lužėnų, kašubų, sileziečių ir kitų slovenų, o taipogi lietuvių, kurie spendžiasi atgauti teises savos tautybės ir savos liaudies."

1884 m. "Aušros" N10-11-me skaitome tarp paskelbimų:

Unija lietuviškas nedėlinis laikraštis išleidžiamas New York'je Amerikoje, išeina kas subatą ir kaštuoja ten pat ant metų 2 dol.-4 rublius, ant pusės metų 1.25 dol.-2.50 rublių. Auropoje ant metų 3 dol.-6.50 rubl. Gromatas priima M. Twarowski, New York, 25 Allen St., U. S. of America."

To laikraščio redaktoriaus lūdimimu (žr. "Jaunatvę," p. 75) leidėjas "tetroško leisti vien lietuvių kalba 'Unija,' nesulaukęs lenkų paramos dvilypiam (lenkų lietuvių) laikraščiui. Pasiklausykite "Pakvietimo Rašto" žodžių į lietuvius, kurį paskelbta pirm laikraščio pasirodymo (žr. "Jaun.," p. 75-76):

"Atvykome iš vargais nuslopintos Lietuvos. Seniau ten liuosai gyveno mūsų protėviai, giriose medžiodami žvėris ir žemę kasinėdami, o dabar po svetimu jungu ten priviso vagių, ubagų ir kitų nuskarusių pavargėlių, dėlto kad svetimai valdžiai nerūpi šviesti mūsų krašto žmones, bet atbulai: net knygas leisti uždraudžia, kad lietuviai greičiau sumaskolėtų. Ir Prūsuoose negera, nes ten vokiečiai paperka rašytojus, kurie mūsų šiuos vokiecina. Tik "Aušra" yra rankose tėvynės gynėjų, bet jos permaža mūsų tautai. Amerikon atvykusiems lietuviams geriau: čion jie daugiau uždirba, geriau gyvena, bet be laikraščio įkyru: išsiblaškę į visas puses nesusiekia ir nesupranta, kaip galėtų gautiesi stiprybės: be laikraščio ir svetimi mus nepaguodžia, skaitydami mus tamsiais žmonėmis. Buvo bet tik neilgam "Gazietą Lietuvišką": tai dabar "Unija" ves į krūvą, pramins taką visokioms draugijoms, sustiprins ryšius su tėvyne, neužmirš parodyti įtartis (sąlygas), kada Lietuva galės atgauti savo liuosybę"... Šiuomi tarpu lenkai lietuvininkams pratiesia ranką, už tai "Unija"

parodys broļlams, kiek gali šlandien įstengti lietuvii vienybē su Lenkija." (Mano pabraukimas.—A. M.) Zinomas tai dalktas, kad čia vienybē tegali būti poli- tiška; dvasiškai-gi ir doriškai kiekvienas mūsų broļis pasiliks amžinai lietuvninku (?—A. M.). Lietuvninkai myli savo kalbą, tikėjimą, savo žmones ir gimtuve; jie myli savo liuosybę ir turta: kas pasidrąsina už- gauti tą jų brangmeną, tam lietuvninkai moka "vyti ilgą džendžiurą," tuos gi, kurie tą liet. brangmeną pa- guodžia, lietuvninkai meilauja ir broļišškai prima i bičiulystę." "Unijos" redaktorium skelbēsi J. Šliupas. Tas laikraštis buvo 3 koliumnų, 11x8 coliu, o spaudos 4 puslapių. 1884 m. išėjo 9 "Unijos" numeriai; ji su- stojo ējus 1885 m. po išleidimui 25 numerių. Apie tą laikraštį ir jo leidėją ir redaktorių prisiels kitur kalbėti.

REVIZIJA
Palaikytojas J. Šliupas
Palaikytojas J. Šliupas

„ZVAIGŽDĒS“ KNYGYNĒ GAUNAMOS KNYGOS

Apeigos Rymo katalikų Bažnyčios. Lenkiškai parašė kun. J. Lunkevičius. Vertė Gerutis. Antra laida, 188 pusl.	.60
Antanukas. Apysaka B. Pruso. Vertė Selimas. Antra laida. 40 pusl.	.15
Algimantas arba Lietuviai 13-ame šimtmeityje. Istoriška apysaka. Parašė Dr. V. Prietris. Penki tomai, 488 pusl.	2.50
Anima Villis. Marės Radvėičiutės apysaka. Jono Montvilos vertimas. Antra laida, 162 pusl.	.75
Bajoro Vuošvis. Apysaka iš lietuvių gyvenimo. Parašė Jonas Kmitas. 63 pusl.	.15
Biurokratai. Apysaka iš paskutinių atsitikimų Lietuvoje. Parašė Jonas Kmitas. 79 pusl.	.25
Fabiolė arba Bažnyčia Katakumbose. Kardinolo Wiseman'o. Vertė Vytautas. 354 pusl.	1.00
Gyvačių Karalius ir kitos apysakėlės. Parašė Ksaveras Vanagėlis. 31 pusl.	.10
Iš kelionės po Europą ir Aziją. Parašė Pranaičių Julė. 380 pusl., 102 iliustracijos (paveikslai), audeklo apdarais	2.25
Skuros apdarais, paausnotais kraštais	3.50
Iš daktaro pasakojimų. Rudens diena. Sulaukė. Parašė Šatrijos Ragana. 69 pusl.	.25
Išvakarės gret Lemano ežero. Parašė kun. M. Morauskis. Vertė Gerutis. 172 pusl.	.75
Išpažinties Istorija. Prancuziškai parašė kun. A. Guillois, vertė kun. A. M. Milukas. Antras leidimas 1916 m.	.50
Kova ties Žalgiriais. Istoriška drama keturiuose aktuose. Parašė Savasis (Dr. V. Pietaris). 31 pusl.	.25
Kunigo giminė. Parašė J. Gerutis. 68 pusl.	.20
Kaip Elziutė praleido Šv. Jono dieną. Parašė P. D. 63 pusl. ..	.20
Krasauninkas—Laižybos—Dievo žmonės. Parašė Ksaveras Vanagėlis. 28 pusl.	.10
Kun. Dr. M. Gustaičio, Du laiškų iš Kelionės	.05
Kun. Dr. M. Gustaitis	.5
Laisvės Metu. Apysaka iš paskutinių atsitikimų. Parašė Antanas 1908 m. 187 pusl.	.75
Laiškai iš Kelionės po Palestiną. Kaštai kun. Antano Miluko. 94 pusl.	.50

Užprašymus ir pinigus „ZVAIGŽDĒ“ 3654 Richmond St.,
 adresuokit: Philadelphia, Pa.

ŽVAIGŽDĒS' KNYGYNE GAUNAMOS KNYGOS

Lietuviškas Albumas. Dalis I. Istoriskos ir šiaip jau Lietuvos vietos. Parengė ir išleido kun. A. Milukas	.75
Lietuviškas Albumas. Dalis II. ir III. Lietuvos raštininkai, žymesni vyrai ir typai. Parengė ir išleido kun. A. Milukas	1.50
Lietuviškos Pasakos. Spaudon parengė Dr. J. Basanavičius. 262 pusl.	2.00
Mercier Kardinolo gromata apie Patrijotizmą ir Išlaikymą	.05
Moterystė ir šeimyna. Iš vokiškos kalbos vertė J. Gerutis. 41 pusl	.50
Mūsų Socijalistai. Apysaka iš „Kudlamečio“ atsitikimų. Parašė Jonas Kmitas. 57 pusl.	.15
Melagių Dėdė. Vaizdelis iš Dzukų gyvenimo. Parašė Ksaveras Vanagėlis. 27 pusl.	.10
Nekaltybė. Iš vokiško vertė J. Gerutis. 89 pusl.	.25
Ne Mieste Laimė. Prancuziškai parašė Pierre L'Ermite. Lietuviškai vertė Pranaičių Julė. 206 pusl.	1.00
Našlaičiai. Likimas tulos šeimynos. Vertė P. Str. 81 pusl.	.15
Pasikalbėjimas Giesmininko su Lietuva. Vyskupo A. Baranausko Eilės. Kaina	.05
Pasakyk Matušei, Agnieška, Ant Garlaivio. Tris Šatrijos Raganos apysakos.	.15
Pradžia ir išsiplėtimas Katalikų Tikėjimo. Parašė Vyskupas M. Valančius. 235 pusl.	1.00
Paklydėliai. Kun. J. Geručio. Antras leidimas.	.10
Pikta Dvasia. Latviškai parašė Rudolfas Blaumanis. Lietuviškai vertė Idlargas. 72 pusl.	.25
Patrimpo Laiškai. Kun. Miluko leidimas 1907 m.	.60
Šventųjų Gyvenimai. Skaitymai kiekvienai metų dienai. Su paveikslais. Spaudon parengė kun. A. Milukas. visi 4 tomai	3.50
Drutais audeklo apdarais	4.00
Skuros apdarais	5.00
Skuros apdarais, paausuotais kraštais	5.50
Šiapus ir anapus grabo. Parašė J. Gerutis. 210 pusl.	.60
Susiskaldėliai. Vaizdelis iš mūsų sodiečių gyvenimo. Parašė J. Gerutis. 62 pusl.	.20

Užprašymus ir pinigus „ZVAIGŽDĒS“ 3654 Richmond St.,
 adresuokit: Philadelphia, Pa

ALP 22 17

ŽVAIGŽDĖS' KNYGYNE GAUNAMOS KNYGOS

Sodžionių Teologija. Parašė J. Gerutis. Gražiausia lietuviška kalba šioje knygoje išdėstyta visos Katalikų Teologijos mokslas. 285 psl.	1.00
Trumpas Katekizmas	.10
Valčalčio Ellės. Su velionio plačia biografija ir paveikslu. 157 psl.	.75
Valdimierius. Apysaka. 47 psl.	.10
Pergyventos Valandos (Karvojaus Laiškai). Parašė K. A. K. 140 psl.	.60
Jonukas Karklynas eina Lietuvos pažintų. Parašė Prietelis. 47 psl.	.20
Socijalistai Kas jie? — Iškur atsirado? — Ko nori? Parašė Dr. A. Civinskas. 124 psl.	.15
Gera Išpažintis Verta šv. Komunija. Kun. P. Saurusaičio. psl. 68	.10
Šatrijos Raganos, Saulei nusileidžiant, Iš mūsų karionės. Kalėdų Vakaras. 62 psl.	.15
„Aušros“ 40 Metų Sukaktuvėse. 1883 — 1923. (Perspaudinta iš 1923 m. Gruodžio Mėnesio „Žvaigždės“). 261 psl.	2.00
Lietuvių Tautos Istorija ir Dabartiniai Siekiniai Tautišku Atžvilgiu. Parašė kun. Antanas Jusaitis. 112 psl.	.75
„Žvaigždės“ 1922 metų kompletas	\$2.50
„Žvaigždės“ 1921 „ „	2.50
„Žvaigždės“ 1920 „ „	3.00
„Žvaigždės“ 1919 „ „	3.00
„Žvaigždės“ 1918 „ „	3.00
„Žv.“ 1917 „ „	3.00
„Žv.“ 1916 „ „	3.00
„Žv.“ 1915 „ „	3.00
„Dirvos Žinyno“ kompletai	3.00
Keliolikos metų „Žvaigždės“ kompletai \$5 kiekvienas.	

Užprašymus ir pinigus „ŽVAIGŽDĖ“ 3654 Richmond St., adresookit: Philadelphia, Pa.

92. 199401